

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
**Η ΜΟΝΗ ΚΥΚΚΟΥ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ ΣΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ
ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ**

Ένα από τα σημαντικότερα σε ιστορικά τεκμήρια και μεγαλύτερα σε αριθμό εγγράφων εκκλησιαστικά αρχεία του ευρύτερου Ελληνισμού είναι το Αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, το οποίο παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον για την Κύπρο, αφού διασώζει πολλά χειρόγραφα και λυτά έγγραφα, που σχετίζονται άμεσα με το νησί. Το Αρχείο διαχωρίζεται σε δύο διακριτά τμήματα, αυτό των χειρογράφων, τα οποία συγκεντρώθηκαν στην κεντρική Βιβλιοθήκη από τις Μονές και τις διάφορες υπηρεσίες του Πατριαρχείου στα τέλη του 19ου αιώνα, και αυτό των λυτών εγγράφων, των συσταχωμένων σε κώδικες επιστολών, καθώς και των εκατοντάδων καταστίχων, που έχουν επίκεντρό τους το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων και τις δραστηριότητές του στην Παλαιστίνη και στο εξωτερικό, από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και εξής.

Το πρώτο τμήμα του Αρχείου, αυτό των χειρογράφων, καταγράφηκε από τον χαλκέντερο βυζαντινολόγο Αθανάσιο Παπαδόπουλο - Κεραμέα, ο οποίος εξέδωσε σχετικό κατάλογο με το περιεχόμενό τους στο πεντάτομο έργο του «Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη», που κυκλοφόρησε μεταξύ των ετών 1891 και 1915¹. Ο Κεραμέας δημοσίευσε επίσης ορισμένα κείμενα από τα ανωτέρω χειρόγραφα, τα οποία θεώρησε ιδιαίτερος σημαντικά για την ιστορία του Πατριαρχείου και των ελληνικών γραμμάτων, στο επίσης πεντάτομο έργο του «Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικής Σταχυολογίας», που εξέδωσε μεταξύ των ετών 1891 και

---

1. Αθανάσιου Παπαδόπουλου - Κεραμέως, *Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη, ήτοι Κατάλογος των εν ταις Βιβλιοθήκαις του Αγιοτάτου Αποστολικού τε και Καθολικού Ορθοδόξου Πατριαρχικού Θρόνου των Ιεροσολύμων και πάσης Παλαιστίνης αποκειμένων Ελληνικών Κωδίκων*, Αυτοκρατορικός Ορθόδοξος Παλαιστίνος Σύλλογος, τ. Α' - Ε', Πετρούπολη 1891-1915.

1898². Τα όσα περιλαμβάνει ο κατάλογος της «Ιεροσολυμιτικής Βιβλιοθήκης» αποτελούν για τους ερευνητές ένα πολύτιμο εργαλείο για το περιεχόμενο των χειρογράφων, που φυλάσσονται στο Πατριαρχείο. Πολλά από τα χειρόγραφα αυτά είναι κυπριακού ενδιαφέροντος, όπως κώδικες που ανήκαν στις συλλογές 27 τουλάχιστον Κυπρίων Αγιοταφικών κληρικών³, αλλά και Αρχιερέων του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Για παράδειγμα, ανάμεσά τους περιλαμβάνεται κώδικας, που περιέχει επιστολές προς τον Κύπριο Εθνομάρτυρα Μητροπολίτη Νικομηδείας (1791-1821) Αθανάσιο Καρύδη⁴.

Από αυτό τον τεράστιο πλούτο για την ιστορία της Κύπρου μόνο ένας πολύ μικρός αριθμός χειρογράφων έχει εκδοθεί μέχρι σήμερα. Πρόκειται για το υπ' αριθμόν 111 διακοσμημένο Ψαλτήριο του έτους 1472, που αντέγραψε στο Κέντρο Αντιγραφής Χειρογράφων της Μονής Κύκκου ο Ιερομόναχος Συμεών («θύτης και ρακενδύτης») και που εκδόθηκε και σχολιάστηκε από τους Ανδρέα Γιακόβλεβιτς και Αρχιμανδρίτη Αθανάσιο

---

2. Αθανάσιου Παπαδόπουλου - Κεραμέως, *Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικής Σταχυολογίας, ή συλλογή ανεκδότων και σπανίων ελληνικών συγγραφών περί των κατά την Εώαν ορθοδόξων εκκλησιών και μάλιστα της των Παλαιστινίων, Αυτοκρατορικός Ορθόδοξος Παλαιστίνος Σύλλογος*, τ. Α' - Ε', Πετρούπολη 1891-1898.

3. Γιάννη Μείμάρη, «Νεόφυτος ο Κύπριος και άλλοι Κύπριοι κωδικογράφοι, συγγραφείς, αντιγραφείς, συλλογείς και κτήτορες κωδίκων της Ιεροσολυμιτικής Βιβλιοθήκης», στον τόμο: Θεόδωρου Παπαδόπουλλου - Γιώργου Ιωαννίδη (επιμ.), *Πρακτικά του Δευτέρου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 20-25 Απριλίου 1982)*, τ. Γ', *Νεώτερον Τμήμα*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία 1987, σ. 419-430.

4. Περιλαμβάνει επιστολές μεταξύ των ετών 1793 και 1820, που εστάλησαν στον Αθανάσιο από τους ηγεμόνες της Μολδοβλαχίας Μιχαήλ Κωνσταντίνου Σούτζο, Μιχαήλ Γρηγορίου Σούτζο και Αλέξανδρο Κωνσταντίνο Μουρούζη, τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νεόφυτο Ζ' και τον Μητροπολίτη Αγκιάλου Ιωακείμ. Βλ. Αθ. Παπαδόπουλου - Κεραμέως, *Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη*, τ. Γ', ό.π., σ. 183-191.

Κυκκώτη (νυν Μητροπολίτη Κυρήνης)⁵, καθώς και το υπ' αριθμόν 328 με την ιστορία της Μονής Κύκκου, που αντέγραψε ο Ιεροδιάκονος Σωφρόνιος Κυκκώτης, το έτος 1695, και που εκδόθηκε από τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Κώστα Κωνσταντινίδη⁶. Επίσης, αξιοποιήθηκε το χειρόγραφο υπ' αριθμόν 281, που περιέχει διάφορα θεολογικά, ρητορικά και αστρονομικά κείμενα, από τον διευθυντή του Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Ιωάννη Θεοχαρίδη, και τον υπογράφοντα την ανά χείρας μελέτη, σε εργασία τους για το Μετόχιο της Μονής Κύκκου Αρχάγγελος. Σύμφωνα με σχετικό σημείωμα, το χειρόγραφο αυτό είχε αντιγραφεί από τον Ιερομόναχο Αντώνιο στη Μονή του Αρχαγγέλου Μιχαήλ Λακατάμειας, το έτος 1547, που αποτελεί και την παλαιότερη μέχρι σήμερα γνωστή χρονολογία λειτουργίας του Μετοχίου⁷. Δεκάδες άλλα χειρόγραφα, όμως, με μοναδικές πληροφορίες για την ιστορία της Κύπρου και τον πνευματικό της πλούτο παραμένουν ανέκδοτα.

Το δεύτερο τμήμα του Αρχείου, αυτό των λυτών εγγράφων, συσταχθέντων σε κώδικες επιστολών και καταστίχων, παρουσιάζει επίσης ενδιαφέρον για τον τομέα της κυπριακής ιστορίας. Το Αρχείο αυτό, ως ιδιαίτερη υπηρεσία του Πατριαρχείου, συστάθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα και υπάγεται στον τομέα ευθύνης της Αρχιγραμματείας. Από τον τεράστιο, όμως, αρχαιακό όγκο πολύ λίγα έγγραφα ήταν μέχρι πρόσφατα γνωστά, κυρίως ορισμένες πατριαρχικές επιστολές. Ταξινομήθηκε και καταγράφηκε μεταξύ των ετών 1988 και 1991, από ομάδα επιστημόνων του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης Ελλάδος,

---

5. Ανδρέα Γιακόβλεβιτς, «Το Κυκκώτικο Ψαλτήριο του έτους 1472 της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης των Ιεροσολύμων», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 2 (1993) 187-218· Αρχιμανδρίτη Αθανάσιου Κυκκώτη, «Οι πρώτοι είκοσι Ψαλμοί του Ψαλτηρίου του Συμεών Κυκκώτου», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 2 (1993) 349-369. Το χειρόγραφο αυτό εντοπίστηκε και φωτογραφήθηκε κατά την ερευνητική αποστολή, που πραγματοποίησαν στα Ιεροσόλυμα οι τότε ερευνητές του Κέντρου Μελετών Ανδρέας Γιακόβλεβιτς και Στυλιανός Περδίκης, τον Ιούνιο του 1990.

6. Κώστα Κωνσταντινίδη, *Η διήγησις της θαυματουργής εικόνας της Θεοτόκου Ελεούσας του Κύκκου*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2002, σ. 199-223.

7. Κωστή Κοκκινόφτα - Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Μετόχια της Ιεράς Μονής Κύκκου, Αρχάγγελος Μιχαήλ*, Λευκωσία 2001.

με επικεφαλής τον παλαιογράφο Αγαμέμνονα Τσελίκα, που εξέδωσε ένα πολύτιμο τόμο με τον κατάλογο των επιμέρους κατηγοριών του, το 1992⁸.

Το υλικό του Αρχείου διαχωρίζεται σε Οικονομικό, Κτηματικό, Προσκυνηματικό, Διοικητικό και Αλληλογραφία, με βάση το περιεχόμενό του, και σε κατάστιχα, λυτά έγγραφα και κώδικες, με βάση τη μορφή του. Κυπριακού ενδιαφέροντος έγγραφα εντοπίζονται κυρίως στο Προσκυνηματικό Τμήμα, στο οποίο καταγράφονται ονόματα προσκυνητών και η καταγωγή τους, και στο Τμήμα Αλληλογραφίας με τους εκατοντάδες τόμους συσταχόμενων επιστολών και τους πολλούς φακέλους των λυτών εγγράφων. Η ύπαρξη των ανωτέρω εγγράφων στο Αρχείο οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, όπως στα Μετόχια του Πατριαρχείου στην Κύπρο, και στην αλληλογραφία των Μοναχών, οι οποίοι υπηρετούσαν σε αυτά, με την προϊσταμένη τους Αρχή, δηλαδή τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων και την Ιερά Σύνοδο. Επίσης, οφείλεται στις συχνές προσκυνηματικές επισκέψεις των Κυπρίων στα Πανάγια Προσκυνήματα, στις στενές σχέσεις του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων με την Εκκλησία της Κύπρου και τις ανταλλαγές απόψεων για διάφορα εκκλησιαστικά ζητήματα που τους απασχολούσαν, αλλά και στην εκδοτική δραστηριότητα μελών της Αγιοταφικής Αδελφότητας, που κατάγονταν από το νησί, και στη συνεισφορά τους στην εθνική και πολιτιστική ζωή του.

Οι λόγοι αυτοί συνέτειναν, ώστε να καταλήξουν στο Αρχείο εκατοντάδες επιστολές, που αφορούν ποικίλες πτυχές της ιστορίας της Κύπρου, όπως επαναστατικά κινήματα, δυσκολίες επιβίωσης του ντόπιου πληθυσμού από την ανομβρία και τις επιδρομές ακρίδων, και άλλα. Αρκετές από τις επιστολές αυτές προέρχονται από τον ιερατικώς προϊστάμενο του Μετοχίου του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου στον Κουτσοβέντη, το οποίο υπήρξε σημαντικό γεωργοκτηνοτροφικό κέντρο, που στήριζε οικονομικά το Πατριαρχείο με συνεχείς χορηγίες. Σε αυτό διέμενε αριθμός Αγιοταφικών Μοναχών, οι οποίοι διαχειρίζονταν και μερικά άλλα Μετόχια, που είχε το Πατριαρχείο στο νησί, όπως αυτά του Αγίου Γεωργίου του Ρηγάτη στην Κυρά, της Παναγίας της Αψινθιώτισσας στο Σιχαρί και του Αγίου Σίλα στον Ύψωνα. Οι ανωτέρω επιστολές, που εστάλησαν από τα Μετόχια της Κύπρου στο

---

8. Αγαμέμνονος Τσελίκα, *Δελτίο του Ιστορικού και Παλαιογραφικού Αρχείου*, τ. Ε', *Καταγραφή του Αρχείου του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1992.

Πατριαρχείο, περιέχονται, ως επί το πλείστον, στους λεγόμενους «Κώδικες εισερχομένης αλληλογραφίας», καθώς και σε προσωπικούς κώδικες Κυπρίων Αγιοταφικών. Οι προερχόμενες από τα Ιεροσόλυμα επιστολές, που στέλλονταν στην Κύπρο, εντοπίζονται, κυρίως, στους λεγόμενους «Κώδικες εξερχομένων επιστολών», όπου σώζονται αντίγραφά τους.

Από τις εκατοντάδες αυτές επιστολές, 342 που χρονολογούνται μεταξύ των ετών 1731 και 1884, με αναφορά σε ποικίλα θέματα της κυπριακής ιστορίας και με ιδιαίτερη έμφαση στις συνθήκες ζωής στο νησί, αξιοποιήθηκαν από τον τότε ερευνητή στο Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου και στη συνέχεια καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Κύπρου Θεοχάρη Σταυρίδη, που τις εξέδωσε με λεπτομερή σχόλια, σε ένα ογκώδη τόμο 860 περίπου σελίδων⁹. Οι επιστολές αυτές εντοπίστηκαν και φωτογραφήθηκαν στα τρία πολυήμερα ερευνητικά ταξίδια, που διοργάνωσε το Κέντρο Μελετών για τη μελέτη του Αρχείου του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, τα έτη 1996, 1997 και 1999, μέσα στα πλαίσια των στόχων του, για την προβολή και τεκμηρίωση της ιστορίας της Κύπρου¹⁰.

Όπως αναφέρθηκε, πολλοί Κύπριοι υπηρέτησαν ως μέλη της Αγιοταφικής Αδελφότητας, με ορισμένους από αυτούς να ανέρχονται σε αρχιερατικούς θρόνους, και άλλους να διακρίνονται στον τομέα των γραμμάτων και της εθνικής ζωής. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται οι κτήτορες των πρώτων σχολείων στις γενέτειρές τους Μητροπολίτης Γάζης (1837-1860) Φιλήμων στην Αθαινού το 1865, Μητροπολίτης Σεβαστείας (1836-1838) και στη συνέχεια Πέτρας (1838-1867) Μελέτιος Ματτέος στη Λεμύθου το 1867, Αρχιμανδρίτης Ιερώνυμος Μυριανθέας (1838-1898) στα Καμινάρια το 1882, και Αρχιεπίσκοπος Κυριακουπόλεως (1898-1908) και μετέπειτα Ιορδάνου (1908-1918) Μελέτιος Κρονίδης στην Ομορφίτα το 1910. Στο Αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων σώζονται

---

9. Θεοχάρη Σταυρίδη, *Πατριαρχείο Ιεροσολύμων και Κύπρος. Επιστολές 1731-1884*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2007.

10. Στις αποστολές αυτές συμμετείχαν οι Αρχιμανδρίτης Σέργιος Κυκκώτης (νυν Μητροπολίτης Καλής Ελπίδος του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας), Κωστής Κοκκινόφτας και Ανδρόνικος Φάλαγγας, τότε λέκτορας του Πανεπιστημίου Κύπρου (α΄ αποστολή, 1996), οι Αρχιμανδρίτης Σέργιος Κυκκώτης, Κωστής Κοκκινόφτας και Θεοχάρης Σταυρίδης (β΄ αποστολή, 1997) και Κωστής Κοκκινόφτας και Θεοχάρης Σταυρίδης (γ΄ αποστολή, 1999).

αρκετά λυτά έγγραφα για τις δραστηριότητές τους, όπως και πολλών άλλων Κυπρίων Αγιοταφιδών, που αξιοποιήθηκαν κατά τη συγγραφή μονογραφιών για τους ανωτέρω κληρικούς και τη συμβολή τους στην προαγωγή των ελληνικών γραμμάτων στο νησί. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται ογκώδης τόμος με τον βίο και το έργο του λόγιου Αρχιμανδρίτη Ιερώνυμου Μυριανθέα¹¹, άρθρο με αναφορές στους αγιοταφίτες κληρικούς, οι οποίοι ίδρυσαν σχολεία στα χωριά καταγωγής τους¹², καθώς και προσωπογραφικές μελέτες για τον Μητροπολίτη Πέτρας Μελέτιο Ματτέο και τον Αρχιεπίσκοπο Ιορδάνου Μελέτιο Κρονίδη¹³.

Στο Αρχείο υπάρχουν επίσης πολλά έγγραφα, που αφορούν στην εθνική δράση και πνευματική προσφορά ορισμένων άλλων Κυπρίων Αγιοταφιδών, όπως του τελευταίου Έλληνα Πατριάρχη Αντιοχείας (1891-1898) Σπυρίδωνα Ευθυμίου από τη Λεμύθου, πριν την οριστική επικράτηση των Αραβοφώνων, του Εθνομάρτυρα Αρχιμανδρίτη Μαθθία Παυλίδη (1878-1919), ο οποίος κατακρεουργήθηκε από τους Τούρκους στην πόλη Ναζλί της Μικράς Ασίας, το 1919, καθώς και του Αρχιμανδρίτη Γαβριήλ Καραπατάκη (1870-1953), ο οποίος διέσωσε στο συγγραφικό του έργο, ως αυτόπτης μάρτυρας, μοναδικές πληροφορίες για τις σφαγές και τις διώξεις των Ελλήνων στον Πόντο από τους Νεοτούρκους, την περίοδο 1916-1922. Και για τους κληρικούς αυτούς αξιοποιήθηκαν σχετικά έγγραφα του Αρχείου και δημοσιεύθηκαν μελέτες, όπου παρατίθενται και πολλές λεπτομέρειες, που αφορούν πτυχές

---

11. Κωστή Κοκκινόφτα, *Αρχιμανδρίτης Ιερώνυμος Μυριανθέας (1838-1898)*, Λευκωσία 2018.

12. Κωστή Κοκκινόφτα, «Κύπριοι κληρικοί κτήτορες σχολείων στη γενέτειρά τους (β' μισό 19ου - αρχές 20ού αι.)», *Επιστημονική Επετηρίς Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών* 8 (2008) 75-117.

13. Κωστή Κοκκινόφτα, «Ο Μητροπολίτης Πέτρας Μελέτιος Ματτέος (1846-1867)», *Κυκλώτικα Μελετήματα*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, τ. Α', Λευκωσία 1997, σ. 79-105. Του ιδίου, «Ο Μέγας ευεργέτης της Ομορφίτας Αρχιεπίσκοπος Κυριακουπόλεως (1898-1908) και μετέπειτα Ιορδάνου (1908-1918) Μελέτιος Κρονίδης», *Εκκλησιαστικός Κήρυκας* 26 (2020) 82-104.

της ιστορίας του Ελληνισμού στη Συροπαλαιστίνη και στη Μικρά Ασία¹⁴. Το ίδιο συνέβη και με ορισμένα άλλα έγγραφα, που χρησιμοποιήθηκαν για τη συγγραφή του βίου και της δράσης του Κύπριου Αρχιμανδρίτη Βενιαμίν († 1860), ο οποίος διατηρούσε στενούς δεσμούς με κατοίκους του νησιού, καθόλο το μακρό χρονικό διάστημα, που υπηρέτησε στο Πατριαρχείο Ιεροσολύμων¹⁵.

Στο Αρχείο εντοπίζονται επίσης έγγραφα, που αναφέρονται στις σπουδές Κυπρίων στις Σχολές του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων και ειδικά στη φημισμένη Θεολογική Σχολή του Σταυρού, που λειτούργησε από το 1855 έως το 1909. Σε αυτήν υπηρέτησαν, ως καθηγητές οι Κύπριοι Αγιοταφίτες Αρχιεπίσκοπος Ιορδάνου (1881-1908) Επιφάνιος Ματτέος και Αρχιμανδρίτης Ιερώνυμος Μυριανθέας, οι οποίοι διετέλεσαν και Σχολάρχες, καθώς και οι Αρχιμανδρίτες Νικόλαος Χριστοδούλου (1864-1909) και Κλήμης Καρναπάς (1878-1957)¹⁶.

---

14. Κωστή Κοκκινόφτα, «Το Πατριαρχείο Αντιοχείας και η Κύπρος», στον τόμο: Evangelia Balta - Georgios Salakides - Theoharis Stavrides (editors), *Festschrift in Honor of Ioannis P. Theocharides. Studies on Ottoman Cyprus*, v. I, Κωνσταντινούπολη 2014, σ. 139-157· Του ιδίου, «Ο Εθνομάρτυρας Αρχιμανδρίτης Μαθθίας Παυλίδης», *Η Δέλτος* 5 (2019) 97-104· Του ιδίου, «Ο Κύπριος Αρχιμανδρίτης Γαβριήλ Καραπατάκης (1870-1953) και η μαρτυρία του για τα δεινά των Ελλήνων κατοίκων του Πόντου κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», υπό δημοσίευση στο περιοδικό *Η Δέλτος*, αρ. 12 (2023). Ας σημειωθεί ότι για τους ανωτέρω κληρικούς είχαμε δημοσιεύσει σχετικές μελέτες και πριν από τις ερευνητικές μας αποστολές στα Ιεροσόλυμα, τις οποίες συμπληρώσαμε με πολλά νέα στοιχεία στη συνέχεια.

15. Θεοχάρη Σταυρίδη, «Ο Αγιοταφίτης Αρχιμανδρίτης Βενιαμίν και οι δεσμοί του με την Κύπρο», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 6 (2004) 431-450.

16. Για τους Επιφάνιο Ματτέο, Νικόλαο Χριστοδούλου και Κλήμη Καρναπά είχαμε δημοσιεύσει παλαιότερα βιογραφικά σημειώματα, που ελπίζουμε να αναδημοσιεύσουμε εμπλουτισμένα με νέα στοιχεία από το Αρχείο του Πατριαρχείου. Για τις πρώτες αυτές δημοσιεύσεις βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος Ιορδάνου Επιφάνιος Ματτέος (1837-1908)», *Απόστολος Βαρνάβας* 53 (1992) 256-265· Του ιδίου, «Ο Κύπριος καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Σταυρού Αρχιμανδρίτης Νικόλαος Χριστοδούλου (1864-1909)», *Απόστολος Βαρνάβας* 54 (1993) 165-167· Του ιδίου, «Ο Αρχιμανδρίτης Κλήμης Καρναπάς», *Ελεύθερη Κυθρέα* 47-48 (1993) 126-129.

Από τη Σχολή αυτή αποφοίτησαν πολλοί Κύπριοι, κληρικοί και λαϊκοί, οι οποίοι, είτε υπηρέτησαν ως δάσκαλοι στα πρώτα σχολεία που ιδρύθηκαν στα χωριά της κυπριακής υπαίθρου στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, όπως ο Κωνσταντίνος Οικονομίδης στα Καμινάρια, είτε είχαν σημαντική συμβολή στην εθνική και πνευματική ζωή του νησιού, όπως ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1919-1916) Κύριλλος Β΄. Τα σχετικά έγγραφα αξιοποιήθηκαν στη συγγραφή μελετών, τόσο για τον βίο και τη δράση των ανωτέρω¹⁷, όσο και για την ιστορία της Θεολογικής Σχολής του Σταυρού Ιεροσολύμων και τη σχέση της με την Κύπρο, καθώς και για το Πατριαρχικό Τυπογραφείο των Ιεροσολύμων και την εκδοτική δραστηριότητα των Κυπρίων αγιοταφитών, αποφοίτων της Σχολής¹⁸.

Πολλά άλλα έγγραφα κυπριακού ενδιαφέροντος, που διαφυλάχθηκαν στο Αρχείο, αφορούν στις διεκκλησιαστικές σχέσεις του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων με την Εκκλησία της Κύπρου και φωτίζουν ποικίλες πτυχές της ιστορίας του νησιού. Διαμέσου των αιώνων, Πατριαρχείο Ιεροσολύμων και Εκκλησία της Κύπρου διατήρησαν στενές επαφές σε ανώτατο επίπεδο, με τακτικές ανταλλαγές επιστολών για διάφορα θέματα. Αναφέρεται ενδεικτικά η εμπλοκή του Πατριάρχη Ιεροσολύμων (1897-1931) Δαμιανού στις προσπάθειες για την επίλυση του Αρχιεπισκοπικού Ζητήματος, που ταλάνισε την Κυπριακή Εκκλησία στις αρχές του 20ού αιώνα. Ορισμένα από τα έγγραφα αυτά χρησιμοποιήθηκαν στη συγγραφή των μελετών για το Αρχιεπισκοπικό Ζήτημα και για τις σχέσεις του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων

---

17. Κωστή Κοκκινόφτα, «Ο δάσκαλος Κωνσταντίνος Οικονομίδης (1845-1921)», στον τόμο: Του ιδίου, *Τα Καμινάρια*, Εκδόσεις Βιβλικεκδοτική, Λευκωσία 2009, σ. 195-204· Του ιδίου, «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1909-1916) Κύριλλος Β΄», *Επιστημονική Επετηρίς Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών* 14 (2021) 189-198.

18. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η Θεολογική Σχολή του Σταυρού Ιεροσολύμων και η Κύπρος», *Κυπριακαί Σπουδαί* 71 (2009) 97-154· Του ιδίου, «Το Πατριαρχικό Τυπογραφείο Ιεροσολύμων και η εκδοτική δραστηριότητα των Κυπρίων αγιοταφитών (1853-1908)», *Απόστολος Βαρνάβας* 77 (2016) 74-89.

με τη Μονή Κύκκου και με την Κύπρο¹⁹, καθώς και για την ιστορία του Μετοχίου του Πατριαρχείου Αγίου Γεώργιου ο Ρηγάτης στο χωριό Κυρά²⁰.

Από όσα έχουν αναφερθεί γίνεται κατανοητό ότι το Αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων διαθέτει ένα πολύ μεγάλο αριθμό τεκμηρίων, η αξιοποίηση των οποίων είναι βέβαιο ότι θα διευρύνει κατά πολύ τις γνώσεις μας για ποικίλες πτυχές της ιστορίας της Κύπρου και των σχέσεων της με τον ευρύτερο Ελληνισμό.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Ιεράς Μητροπόλεως Κύκκου και Τηλλυρίας *Ενατενίσεις* 40 (2023) 111-117.

---

19. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η Μονή Κύκκου και το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 6 (2004) 349-380· Του ιδίου, «Εγγραφα για το Αρχιεπισκοπικό Ζήτημα από το Αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 8 (2008) 427-454· Του ιδίου, «Το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων και η Κύπρος», *Κυπριακαί Σπουδαί* 74 (2012) 109-129.

20. Μητροπολίτη Καλής Ελπίδος Σέργιου Κυκκώτη, «Η Ιερά Μονή του Αγίου Γεωργίου των Ρηγάδων και μία ενδιαφέρουσα πρόταση του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων προς την Ιερά Μονή Κύκκου», στον τόμο: Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου (έκδ.), *Κύκκου Μαρτυρία, Αφιερωματικός Τόμος προς τιμήν του Μητροπολίτη Κύκκου και Τηλλυρίας, Ηγουμένου της Ιεράς Βασιλικής και Σταυροπηγιακής Μονής Κύκκου, κ.κ. Νικηφόρου για τα πενήντα χρόνια εκκλησιαστικής του διακονίας*, Λευκωσία 2019, σ. 364-381.